

А. В. Лапкін, доктор юридичних наук,
професор, доцент Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого
ORCID: 0000-0002-3240-6377

ВСТАНОВЛЕННЯ ІНВАЛІДНОСТІ ВНАСЛІДОК ВІЙНИ: ПРОБЛЕМИ ЗВ'ЯЗКУ ІЗ КРИМІНАЛЬНИМ ПРОВАДЖЕННЯМ

Постановка проблеми. У зв'язку із продовженням збройного конфлікту з Російською Федерацією в Україні збільшується кількість осіб з інвалідністю. Так, станом на кінець 2024 року в Україні проживало близько 3 млн людей з інвалідністю, при цьому за період війни статус особи з інвалідністю отримало понад 300 тис. осіб¹. Вочевидь, на сьогодні їх кількість ще більше зросла. Міжнародні зобов'язання України, проголошений нею на конституційному рівні статус соціальної держави, а також чинне законодавство у сфері захисту прав осіб з інвалідністю вимагають створення дієвих та простих механізмів встановлення інвалідності внаслідок війни. Разом із тим на сьогодні підзаконні акти пов'язують цю процедуру з обов'язком постраждалої особи подавати копії документів, що стосуються кримінального провадження, набуття процесуального статусу потерпілого та проведення судово-медичної експертизи. Такий підхід може мати дискримінаційний характер і обмежувати права постраждалих, тому він потребує належного наукового аналізу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика захисту прав осіб з інвалідністю загалом та встановлення інвалідності, зокрема, розроблялася в галузі права соціального забезпечення та була предметом досліджень О. М. Галицького, А. В. Дулі, В. Л. Костюка, Т. Л. Сироїд та інших дослідників. Проблеми встановлення інвалідності внаслідок війни предметно розглядали у своїх працях В. В. Зарубей, К. О. Спицька, О. А. Трюхан, А. В. Холодков та інші вчені. Разом із тим у вітчизняній юридичній науці досі не приділено належної уваги проблемам встановлення

інвалідності внаслідок війни у зв'язку з кримінальним провадженням. Ці питання потребують міжгалузевого дослідження на стику права соціального забезпечення та кримінального процесу. У теоретичній площині спостерігаються суттєві прогалини, які слід заповнити задля забезпечення ефективної правозастосовної практики.

Метою наукової статті є оцінка доцільності збереження зв'язку процедури встановлення інвалідності внаслідок війни із кримінальним провадженням та розробка практично орієнтованих пропозицій, спрямованих на удосконалення цієї процедури.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до ст. 1 Конституції України Україна проголошується соціальною державою. Це означає, зокрема, що держава гарантує соціальні права громадянам, піклується про найуразливіші верстви населення та здійснює активну соціальну політику. Зазначені положення деталізуються у ст. 46 Основного Закону, згідно з якою громадяни мають право на соціальний захист, що включає право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності та в інших випадках, передбачених законом².

Важливим напрямом соціальної діяльності держави є підтримка та захист осіб з інвалідністю. Відповідно до Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю, ратифікованої Законом від 16.12.2009 р. № 1767-VI (далі – Конвенція), проголошуються такі принципи, як: а) повага до притаманної людині гідності, її особистої самостійності, зокрема свободи робити власний вибір, і незалежності;

¹ 'В Україні офіційно є три мільйони осіб з інвалідністю' (LB.ua) <https://lb.ua/health/2024/10/15/639943_zelenska_ukraini_ofitsiyno_ie_tri.html> (дата звернення: 1.05.2025).

² Конституція України, прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 1.06.2025).

б) недискримінація; с) повне й ефективне залучення та включення до суспільства; d) повага до особливостей осіб з інвалідністю і прийняття їх як компонента людської різноманітності й частини людства; е) рівність можливостей; f) доступність та ін. До загальних зобов'язань держав-учасниць Конвенції, відповідно до її ст. 4, належить забезпечення й заохочення повної реалізації всіх прав людини й основоположних свобод всіма особами з інвалідністю без будь-якої дискримінації за ознакою інвалідності. Із цією метою держави-учасниці зобов'язуються, зокрема, вживати всіх належних законодавчих, адміністративних та інших заходів для здійснення прав, що визнаються в цій Конвенції¹.

На національному рівні правовий статус осіб з інвалідністю визначається Законами України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні» від 21 березня 1991 р. № 875-ХІІ², «Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні» від 6 жовтня 2005 р. № 2961-IV³ та іншими актами законодавства. Одним із важливих аспектів забезпечення прав осіб з інвалідністю є встановлення інвалідності, на процедуру якого повною мірою поширюються всі принципи і гарантії, передбачені міжнародними актами та національним законодавством.

У науковій юридичній літературі наголошується на тому, що війна в Україні створила нову категорію людей з інвалідністю, які отримали інвалідність внаслідок бойових дій, впливу мінно-вибухових пристроїв, психологічних травм, антисанітарних умов життя, вимушеного переселення та соціально-економічних факторів. Водночас національне законодавство не містить чіткого визначення поняття «особа з інвалідністю внаслідок війни». Це визначення віднесено тільки до категорії «ветерани війни», однак воно є значно ширшим, адже особами з інвалідністю внаслідок війни можуть бути і цивільні особи, які постраждали від бойових дій, діти, які отримали інвалідність через

воєнні дії, та інші категорії осіб, які стали інвалідами через війну. Це створює правову прогалину, яка потребує усунення для забезпечення захисту прав усіх постраждалих осіб⁴.

Процедура встановлення статусу особи з інвалідністю внаслідок війни для цивільних осіб на сьогодні регламентується Порядком встановлення зв'язку інвалідності з пораненнями чи іншими ушкодженнями здоров'я, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 25 квітня 2018 р. № 306 (далі – Порядок)⁵, який визначає процедуру встановлення зв'язку інвалідності з пораненнями чи іншими ушкодженнями здоров'я, одержаними особами від вибухонебезпечних предметів. Аналіз предметної сфери застосування цього Порядку показує, що він не повністю відповідає наведеним вище правовим гарантіям забезпечення прав осіб з інвалідністю, зокрема в аспекті дотримання принципів доступності, повного й ефективного залучення та включення до суспільства, недискримінації тощо. Так, сфера його дії поширюється на окремі території та окремі категорії осіб, що само по собі може розглядатися як порушення принципу рівності всіх осіб, які потребують встановлення інвалідності. Крім того, Порядок регламентує встановлення зв'язку інвалідності лише з пораненнями чи іншими ушкодженнями здоров'я, одержаними особами від вибухонебезпечних предметів, тоді як коло негативних впливів на здоров'я, що можуть спричинити інвалідність, внаслідок війни є значно ширшим.

Поряд із цим передбачена Порядком процедура встановлення зв'язку інвалідності з пораненнями чи іншими ушкодженнями здоров'я, одержаними особами від вибухонебезпечних предметів, має низку ускладнень, що істотно перешкоджають набуттю особою відповідного правового статусу.

Так, відповідно до п. 5 Порядку для встановлення факту одержання ушкодження здоров'я від вибухонебезпечних предметів на території проведення антитерористичної операції, здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії

¹ Конвенція про права осіб з інвалідністю від 13.12.2006. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71#Text (дата звернення: 1.06.2025).

² Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні: Закон України від 21 березня 1991 року № 875-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/875-12#Text> (дата звернення: 1.06.2025).

³ Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні: Закон України від 6 жовтня 2005 року № 2961-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2961-15#Text> (дата звернення: 1.06.2025).

⁴ Холодков АВ 'Поняття та особливості прав осіб з інвалідністю внаслідок війни' (2024) 3 Київський часопис права 98–99.

⁵ Порядок встановлення зв'язку інвалідності з пораненнями чи іншими ушкодженнями здоров'я, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 25 квітня 2018 р. № 306. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/306-2018-%D0%BF#Text> (дата звернення: 1.06.2025).

РФ у Донецькій та Луганській областях, заходів, необхідних для забезпечення оборони України, постраждала особа, її законний представник або уповноважена особа надсилають Мінветеранів заяву за формою, до якої додаються копії, зокрема, таких документів: висновку судово-медичної експертизи, що засвідчує факт отримання поранень чи інших ушкоджень здоров'я від вибухонебезпечних предметів; витягу з Єдиного реєстру досудових розслідувань (далі – ЄРДР) про відкриття кримінального провадження стосовно факту одержання постраждалою особою ушкоджень здоров'я від вибухонебезпечних предметів та/або інших документів, які підтверджують залучення особи до кримінального провадження як потерпілої; інших документів (за наявності), які можуть засвідчити одержання постраждалою особою ушкоджень здоров'я від вибухонебезпечних предметів на території проведення антитерористичної операції, здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях, заходів, необхідних для забезпечення оборони України.

Таким чином, ініціювання встановлення факту одержання ушкодження здоров'я від вибухонебезпечних предметів передбачає подання документів, які можуть бути отримані лише в межах кримінального провадження. Порядок не конкретизує категорію відповідних кримінальних проваджень, однак опосередковану вказівку на неї містить п. 7 Порядку, який визначає підстави для відмови у встановленні факту одержання постраждалою особою ушкоджень здоров'я від вибухонебезпечних предметів на території проведення антитерористичної операції, здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії РФ у Донецькій та Луганській областях, заходів, необхідних для забезпечення оборони України. До них належать, зокрема: поранення чи інші ушкодження здоров'я, що є наслідком навмисного спричинення собі тілесного ушкодження чи іншої шкоди своєму здоров'ю, учинення щодо постраждалої особи кримінального правопорушення з корисливих або інших особистих мотивів цивільними особами, не залученими до безпосередньої участі в антитерористичній операції, здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії РФ у До-

нецькій та Луганській областях, заходах, необхідних для забезпечення оборони України (пп. 1 п. 7 Порядку); отримання ушкодження здоров'я від вибухонебезпечних предметів не в період і не на території проведення антитерористичної операції, здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії РФ у Донецькій та Луганській областях, заходів, необхідних для забезпечення оборони України (пп. 2 п. 7 Порядку); наявність прийнятого уповноваженим органом (особою) рішення про відсутність складу правопорушення в кримінальному провадженні за фактом одержання постраждалою особою ушкодження здоров'я від вибухонебезпечних предметів (пп. 6 п. 7 Порядку). Таким чином, фактично право на встановлення факту отримання ушкодження здоров'я від вибухонебезпечних предметів мають лише ті особи, які визнані потерпілими у кримінальних провадженнях щодо злочинів, вчинених на території проведення антитерористичної операції, заходів із забезпечення національної безпеки й оборони, відсічі та стримування збройної агресії РФ у Донецькій і Луганській областях, а також у межах заходів, спрямованих на оборону України, зокрема у справах про міжнародні злочини, передусім за ст. 438 КК України.

Внаслідок цього існуюча процедура встановлення зв'язку інвалідності з пораненнями чи іншими ушкодженнями здоров'я, передбачена Порядком, є дискримінаційною, оскільки ставить в нерівні умови постраждалих осіб в залежності від: здійснення чи нездійснення кримінального провадження щодо завдання їм шкоди воєнним злочином чи іншим кримінальним правопорушенням; наявності чи відсутності в особи процесуального статусу потерпілого у такому кримінальному провадженні; наявності чи відсутності в особи копій відповідних документів тощо. Крім того, така процедура має низку організаційних і процесуальних перешкод, що обмежують доступ особи до отримання відповідного правового статусу.

Одна із них пов'язана із наданням копії висновку судово-медичного експерта. Так, відповідно до ст. 1 Закону України «Про судову експертизу» від 25 лютого 1994 р. №4038-ХІІ судова експертиза – це дослідження на основі спеціальних знань у галузі науки, техніки, мистецтва, ремесла тощо об'єктів, явищ і процесів з метою надання висновку з питань, що є або будуть предметом судового

розгляду. Підстави проведення судової експертизи (обстеження і дослідження) визначені у ст. 7–1 Закону України «Про судову експертизу», відповідно до ч. 1 якої підставою проведення судової експертизи є відповідне судове рішення чи рішення органу досудового розслідування, або договір з експертом чи експертною установою – якщо експертиза проводиться на замовлення інших осіб¹.

Підстави проведення експертизи у кримінальному провадженні визначаються ст. 242 Кримінального процесуального кодексу (далі – КПК) України², згідно з ч. 1 якої експертиза проводиться експертною установою, експертом або експертами, яких залучають сторони кримінального провадження або слідчий суддя за клопотанням сторони захисту у випадках та порядку, передбачених статтею 244 цього Кодексу, якщо для з'ясування обставин, що мають значення для кримінального провадження, необхідні спеціальні знання. Відповідно до ст. 243 КПК України експерт залучається у разі наявності підстав для проведення експертизи за дорученням сторони кримінального провадження. Сторона захисту має право самостійно залучати експертів на договірних умовах для проведення експертизи, у тому числі обов'язкової. Експерт може бути залучений слідчим суддею за клопотанням сторони захисту у випадках та порядку, передбачених ст. 244 цього Кодексу.

З наведених положень випливає, що необхідний для встановлення факту одержання ушкодження здоров'я від вибухонебезпечних предметів висновок судово-медичного експерта може бути отриманий лише в межах кримінального провадження. При цьому судово-медичного експерта може залучити сторона кримінального провадження або слідчий суддя за клопотанням сторони захисту. Водночас визначення сторони кримінального провадження, наведене у п. 19 ч. 1 ст. 3 КПК України, не передбачає наділення потерпілого статусом сторони кримінального провадження за загальним правилом. Таким чином, особа, яка отримала ушкодження здоров'я від вибухонебезпечних предметів, навіть за наявності у неї статусу потерпілого у кримінальному провадженні, не є стороною останнього, а відтак, не може само-

стійно залучити судово-медичного експерта чи ініціювати його залучення перед слідчим суддею.

Слід звернути увагу на те, що згідно із п. 2 ч. 2 ст. 242 КПК України слідчий або прокурор зобов'язані забезпечити проведення експертизи щодо, зокрема, встановлення тяжкості та характеру тілесних ушкоджень. Тому в кожному кримінальному провадженні щодо факту ушкодження здоров'я особи від вибухонебезпечних предметів така судово-медична експертиза має бути проведена. Однак зі змісту наведених положень КПК України випливає, що проведення такої експертизи забезпечується стороною обвинувачення виключно у цілях кримінального процесуального доказування, а висновок судово-медичного експерта в такому випадку належить до процесуальних джерел доказів у відповідному кримінальному провадженні. При цьому у слідчого, прокурора немає окремого обов'язку ознайомлювати потерпілого з висновком проведеної щодо нього судово-медичної експертизи та надавати його копію, а тим більше надавати копію цього висновку особам, які не беруть участі у кримінальному провадженні, зокрема Міністерству у справах ветеранів України, міжвідомчій комісії з питань встановлення факту отримання особами поранень чи інших ушкоджень здоров'я, одержаних від вибухових предметів на території проведення антитерористичної операції, здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях, заходів, необхідних для забезпечення оборони України, захисту безпеки населення та інтересів держави у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України (далі – міжвідомча комісія), чи іншим органам або особам, які можуть брати участь у процесі встановлення інвалідності та її зв'язку із воєнними діями.

Варто зазначити, що потерпілий може ознайомитися із висновком судово-медичної експертизи, проведеної у межах кримінального провадження, в порядку ст. 221 (ознайомлення з матеріалами досудового розслідування до його завершення) або ст. 290 (відкриття матеріалів іншій стороні) КПК України. Разом із тим ознайомлення з матеріалами досудового розслідування до його завершення передбачає лише ознайомлення потерпілого з матеріалами досудового розслідування та не зобов'язує сторону обвинувачення надавати копії цих матеріалів чи дозволяти їх копіювання потерпілому.

¹ Про судову експертизу: Закон України від 25 лютого 1994 року № 4038-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text> (дата звернення: 1.06.2025).

² Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 1.06.2025).

Натомість, потерпілий отримує повний доступ до матеріалів досудового розслідування, зокрема до висновку судово-медичної експертизи, та має право виготовляти його копію лише на етапі відкриття матеріалів іншій стороні. Водночас таке відкриття матеріалів іншій стороні відбувається лише після завершення досудового розслідування. В умовах, коли досудове розслідування може тривати роками, можливість отримати копію висновку судово-медичної експертизи в порядку ст. 290 КПК України уявляється неефективним засобом забезпечення права особи на встановлення зв'язку інвалідності з війною.

Поряд із цим слід наголосити, що можливість ознайомлення з матеріалами досудового розслідування як в порядку ст. 221, так і ст. 290 КПК України надається лише потерпілому та не поширюється на інших осіб чи державні органи, які не беруть участі в кримінальному провадженні. Таким чином, якщо особа, яка постраждала від бойових дій, не отримала процесуального статусу потерпілого у відповідному кримінальному провадженні у порядку, передбаченому ст. 55 КПК України, вона не має доступу до матеріалів досудового розслідування, у тому числі й до висновку судово-медичної експертизи. Навіть за наявності статусу потерпілого, через тяжкий фізичний чи психологічний стан, відсутність юридичних знань або належної правової допомоги, особи нерідко не в змозі реалізувати своє право на ознайомлення з матеріалами досудового розслідування та отримати необхідні документи, зокрема копію висновку судово-медичної експертизи.

Крім того, в силу ст. 222 КПК України, яка встановлює недопустимість розголошення відомостей досудового розслідування, навіть ознайомлення потерпілого з висновком судово-медичної експертизи та отримання копії останнього не дає потерпілому можливості надавати таку копію стороннім особам, які не беруть участі у кримінальному провадженні, у тому числі Міністерству у справах ветеранів України чи міжвідомчій комісії, без письмового дозволу слідчого або прокурора.

При цьому Міністерство у справах ветеранів України та міжвідомча комісія, як і будь-які інші державні органи, юридичні чи фізичні особи, взагалі не мають жодних передбачених КПК України процесуальних можливостей самостійно отримати копію висновку судово-медичної експертизи, яка проводилася у кримінальному провадженні.

Загалом аналогічні проблеми наявні щодо копії витягу з ЄРДР про відкриття кримінального провадження стосовно факту одержання постраждалою особою ушкоджень здоров'я від вибухонебезпечних предметів та/або інших документів, які підтверджують залучення особи до кримінального провадження як потерпілої.

Передбачений ст. 55 КПК України порядок визнання особи потерпілим передбачає активну участь останньої¹. Так, відповідно до частин 2, 3, 7 цієї статті визнання потерпілим відбувається лише за письмовою заявою (згодою) особи. При цьому на практиці особи, постраждалі від воєнних дій, часто перебувають у настільки тяжкому фізичному та психологічному стані, що не вживають активних заходів до визнання себе потерпілими, внаслідок чого не отримують відповідного процесуального статусу. Це фактично унеможлиблює встановлення факту одержання ними ушкодження здоров'я від вибухонебезпечних предметів згідно із Порядком.

Слід звернути увагу на те, що порядок надання відомостей з ЄРДР, у тому числі у формі витягу, регламентується Розділом IV Положення про Єдиний реєстр досудових розслідувань, порядок його формування та ведення, затвердженого наказом Генерального прокурора від 30 червня 2020 р. № 298. Відповідно до п. 1 цього розділу відомості з Реєстру надаються в порядку та у випадках, установлених КПК України, у вигляді витягу за формою, наведеною у додатку 6 до цього Положення². Таким чином, витяги з ЄРДР надаються лише у випадках, передбачених КПК України.

Системний аналіз положень ст. 55, ч. 1 ст. 214 КПК України дозволяє дійти висновку, що необхідну копію витягу з ЄРДР фактично можуть отримати лише ті потерпілі, які виступили заявниками щодо вчинення відповідного кримінального правопорушення. Однак у випадках, коли статус потерпілого набувається іншими способами – зокрема шляхом подання заяви про визнання потерпілим або на підставі відповідного рішення слідчого, прокурора чи суду, – надання особі витягу з ЄРДР чи іншого документа, що підтверджує такий статус, законодавством не пе-

¹ Лапкін АВ Роль прокурора в забезпеченні прав і законних інтересів потерпілого у кримінальному судочинстві України: монографія (Право, 2012) 64.

² Положення про Єдиний реєстр досудових розслідувань, порядок його формування та ведення: затверджене Наказом Генерального прокурора від 30 червня 2020 року № 298. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0298905-20#Text> (дата звернення: 1.06.2025).

редбачено. Це створює труднощі з виконанням вимог Порядку, який вимагає подання документів, що підтверджують участь особи у кримінальному провадженні як потерпілого. Особливо проблематичною є ситуація, коли слідчий або прокурор відмовляють у наданні витягу з ЄРДР, що унеможливило належне документальне підтвердження статусу.

Крім того, витяг з ЄРДР може містити конфіденційну інформацію, що ускладнює його видачу стороннім особам чи організаціям. Так, виходячи із приписів Розділу IV Положення про Єдиний реєстр досудових розслідувань, порядок його формування та ведення, можна зробити висновок, що на витяги з ЄРДР також може поширюватися таємниця досудового розслідування, що створює перешкоди у наданні його копії Міністерству у справах ветеранів України чи міжвідомчій комісії без письмового дозволу слідчого або прокурора.

Таким чином, існуючий порядок встановлення інвалідності внаслідок війни потребує удосконалення. Так, у науковій юридичній літературі звертається увага, що процедура встановлення статусу особи з інвалідністю може бути спрощена та вдосконалена шляхом усунення потреби повторної подачі одних і тих самих документів до різних установ, а також шляхом координації дій між МСЕК та відділами соціального захисту населення¹. Крім того, потребує уваги оптимізація самої системи оцінювання повсякденного функціонування людини, щоб вона була більш гнучкою та враховувала специфіку бойових травм².

При цьому вбачається два можливих варіанти удосконалення цієї процедури: (1) шляхом внесення змін до КПК України, які б надали державним органам право отримувати висновки медичних експертів та витяги з ЄРДР у випадках встановлення статусу особи з інвалідністю внаслідок війни, та (2) шляхом внесення змін до Порядку та інших актів законодавства, не пов'язаних із КПК України.

Розглядаючи перший із цих варіантів, слід виходити із того, що відповідно до ст. 1 КПК України порядок кримінального провадження на території України визначається лише кримінальним проце-

суальним законодавством України. Кримінальне процесуальне законодавство України складається з відповідних положень Конституції України, міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, цього Кодексу та інших законів України. З наведених положень однозначно випливає, що сферою регулювання КПК України є питання кримінального провадження, тобто здійснення процесуальних дій у зв'язку із вчиненням діяння, передбаченого законом України про кримінальну відповідальність, що включають його розкриття, встановлення осіб, які його вчинили, судового розгляду та притягнення винних до кримінальної відповідальності. Таким чином, кримінальне процесуальне законодавство не регламентує і не може регулювати інші питання, зокрема встановлення зв'язку інвалідності з пораненнями чи іншими ушкодженнями здоров'я, що належать до предмета регулювання законодавства у сфері соціального забезпечення. Зважаючи на це, внесення будь-яких змін до КПК України, які б надали державним органам право отримувати висновки медичних експертів та витяги з ЄРДР у випадках встановлення статусу особи з інвалідністю внаслідок війни, видасться концептуально неправильним і суперечить змісту й призначенню кримінального процесуального законодавства.

Поряд із цим можливі зміни у цій сфері, спрямовані на усунення проблемних моментів, розкритих вище, можуть вступити у протиріччя із реалізацією завдань кримінального провадження, визначених у ст. 2 КПК України. Так, надання державним органам чи іншим особам можливості ініціювання проведення судово-медичної експертизи для цілей встановлення зв'язку інвалідності з пораненнями чи іншими ушкодженнями здоров'я в межах кримінального провадження фактично означатиме проведення такої експертизи не для цілей кримінально-процесуального доказування, що, вочевидь, виходить за межі кримінального провадження і не відповідає завданням останнього. Також надання доступу до матеріалів кримінального провадження, включаючи висновки судово-медичних експертиз, іншим особам, крім учасників кримінального провадження, зокрема постраждалим особам, які не набули у встановленому порядку процесуальний статус потерпілого, або Міністерству у справах ветеранів України чи міжвідомчій комісії, ставить під загрозу збереження таємниці досудового розслідування.

¹ Ілляшенко ОВ, Зарубей ВВ, Сухомлин ЮВ 'Механізми протидії корупції під час надання статусу особи з інвалідністю внаслідок війни'. *Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі* (V Міжнар. наук.-практ. конф., Київ, 9–10.12.2020) 112.

² Спицька К 'Тенденції реформування правового регулювання встановлення статусу особи з інвалідністю внаслідок війни в Україні' (2025) 2 Молодий вчений 173.

У межах другого з окреслених варіантів можна виокремити кілька шляхів розв'язання проблеми документального підтвердження інформації, необхідної для встановлення статусу особи з інвалідністю внаслідок війни, які можуть бути реалізовані без внесення змін до КПК України, наприклад: 1) виключити з Порядку дискусійні положення, які ведуть до дискримінації та обмежують доступ особи до встановлення статусу особи з інвалідністю внаслідок війни; 2) передбачити у п. 5 Порядку надання особою копій відповідних документів не як обов'язкову, а як факультативну опцію; 3) змінити підхід до проведення судово-медичної експертизи для встановлення факту отримання поранень чи інших ушкоджень здоров'я від вибухонебезпечних предметів, зокрема шляхом внесення її висновків до Електронної системи охорони здоров'я (ЕСОЗ), доступ до якої могла б отримати й міжвідомча комісія, тощо. Всі ці підходи передбачають: виключення із п. 5 Порядку обов'язкового подання разом із заявою копій висновку судово-медичної експертизи, що засвідчує факт отримання поранень чи інших ушкоджень здоров'я від вибухонебезпечних предметів і витягу з Єдиного реєстру досудових розслідувань про відкриття кримінального провадження стосовно факту одержання постраждалою особою ушкоджень здоров'я від вибухонебезпечних предметів та/або інших документів, які підтверджують залучення особи до кримінального провадження як потерпілої; відокремлення процедури встановлення зв'язку інвалідності з пораненнями чи іншими ушкодженнями здоров'я від здійснення кримінального провадження за відповідними фактами, а також звільнення постраждалої особи від обов'язку доведення факту отримання поранень чи інших ушкоджень здоров'я від вибухонебезпечних предметів.

Висновки. Існуюча процедура встановлення зв'язку інвалідності з пораненнями чи іншими ушкодженнями здоров'я, що передбачена Порядком, порушує міжнародні принципи забезпечення прав осіб з інвалідністю, є дискримінаційною та має низку організаційних і процесуальних перешкод, що обмежують доступ особи до отримання відповідного правового статусу особи з інвалідніс-

тю, створюючи для неї низку додаткових ускладнень.

При удосконаленні цієї процедури слід виходити із такого:

1) відокремлення процедури встановлення зв'язку інвалідності з пораненнями чи іншими ушкодженнями здоров'я від здійснення кримінального провадження за відповідними фактами. Наявність останнього може розглядатися як додаткове підтвердження цих фактів, але не повинно бути необхідною умовою подання заяви і її розгляду міжвідомчою комісією;

2) необхідності перекладення обов'язку доведення факту отримання поранень чи інших ушкоджень здоров'я від вибухонебезпечних предметів із постраждалої особи на Міністерство у справах ветеранів України та міжвідомчу комісію. Для цього слід розширити повноваження міжвідомчої комісії щодо направлення запитів для отримання необхідної інформації, передбачені у п. 6 Порядку, визначивши їх як обов'язки комісії у випадках, коли відповідна інформація чи документи не були надані заявником;

3) забезпечення можливості постраждалої особі особисто або через представника брати активну участь у процедурі встановлення зв'язку інвалідності з пораненнями чи іншими ушкодженнями здоров'я шляхом подання відповідних документів, ініціювання направлення запитів, оскарження рішень міжвідомчої комісії тощо;

4) розширення предметної сфери регулювання Порядку із встановлення зв'язку інвалідності з пораненнями чи іншими ушкодженнями здоров'я, одержаними особами від вибухонебезпечних предметів, на встановлення зв'язку інвалідності з ушкодженнями здоров'я внаслідок війни загалом;

5) удосконалення процедур роботи з інформацією про осіб, постраждалих від війни, включаючи її збирання, аналіз, узагальнення та зберігання, а також обмін між зацікавленими суб'єктами. В цьому контексті слід розглядати створення Державного реєстру осіб, постраждалих внаслідок збройної агресії РФ, а також удосконалення існуючих інформаційно-комунікаційних систем, де може зберігатися така інформація.

REFERENCES

List of legal documents

Legislation

1. Konventsiia pro prava osib z invalidnistiu vid 13.12.2006. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71#Text (in Ukrainian).

2. Konstytutsiia Ukrainy, pryiniata na piatii sesii Verkhovnoi Rady Ukrainy 28 chervnia 1996 roku. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (in Ukrainian).
3. Kryminalnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy vid 13 kvitnia 2012 roku №4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (in Ukrainian).
4. Polozhennia pro Yedynyi reiestr dosudovykh rozsliduvan, poriadok yoho formuvannia ta vedennia: zatverdzhene Nakazom Heneralnogo prokurora vid 30 chervnia 2020 roku №298. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0298905-20#Text> (in Ukrainian).
5. Poriadok vstanovlennia zviazku invalidnosti z poranenniamy chy inshymy uskodzhenniamy zdorovia, zatverdzhеноho Postanovoiu Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 25 kvitnia 2018 r. №306. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/306-2018-%D0%BF#Text> (in Ukrainian).
6. Pro osnovy sotsialnoi zakhyschenosti osib z invalidnistiu v Ukraini: Zakon Ukrainy vid 21 bereznia 1991 roku №875-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/875-12#Text> (in Ukrainian).
7. Pro rehabilitatsiiu osib z invalidnistiu v Ukraini: Zakon Ukrainy vid 6 zhovtnia 2005 roku №2961-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2961-15#Text> (in Ukrainian).
8. Pro sudovu ekspertyzu: Zakon Ukrainy vid 25 liutoho 1994 roku №4038-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text> (in Ukrainian).

Bibliography

Authored books

1. Lapkin AV. *Rol prokurora v zabezpechenni prav i zakonnykh interesiv poterpiloho u kryminalnomu sudochynstvi Ukrainy: monohrafiia* [The role of the prosecutor in ensuring the rights and legitimate interests of the victim in the criminal justice system of Ukraine: monograph] (Pravo, 2012) 264 (in Ukrainian).

Journal articles

2. Kholodkov AV 'Poniattia ta osoblyvosti prav osib z invalidnistiu vnaslidok viiny' [The concept and features of the rights of persons with disabilities as a result of war] (2024) 3 Kyivskyi chasopys prava 96–101 (in Ukrainian).
3. Spytyska K 'Tendentsii reformuvannia pravovoho rehuliuвання vstanovlennia statusu osoby z invalidnistiu vnaslidok viiny v Ukraini' [Trends in reforming the legal regulation of establishing the status of a person with a disability as a result of the war in Ukraine] (2025) 2. Molodyi vchenyi 170–174 (in Ukrainian).

Conference papers

4. Illiashenko OV, Zarubei VV, Sukhomlyn YuV. 'Mekhanizmy protydii koruptsii pid chas nadannia statusu osoby z invalidnistiu vnaslidok viiny' [Mechanisms for combating corruption when granting the status of a person with a disability as a result of war]. *Realizatsiia derzhavnoi antykoruptsiinoi polityky v mizhnarodnomu vymiri* (V Mizhnar. nauk.-prakt. konf., Kyiv, 9–10.12.2020), 110–114 (in Ukrainian).

Websites

5. 'V Ukraini ofitsiino ye try miliony osib z invalidnistiu' [There are officially three million people with disabilities in Ukraine.] (LB.ua) <https://lb.ua/health/2024/10/15/639943_zelenska_ukraini_ofitsiyno_ie_tri.html> (in Ukrainian).

Лапкін А. В.

Встановлення інвалідності внаслідок війни: проблеми зв'язку із кримінальним провадженням

У статті досліджуються проблеми встановлення інвалідності внаслідок війни, з якими стикається цивільне населення України. Актуальність обраної теми зумовлена значним зростанням кількості осіб, постраждалих внаслідок бойових дій в Україні, у тлму числі осіб з інвалідністю.

Метою наукової статті є оцінка доцільності збереження зв'язку процедури встановлення інвалідності внаслідок війни із кримінальним провадженням та розробка практично орієнтованих пропозицій, спрямованих на удосконалення цієї процедури.

З'ясовано, що ініціювання встановлення факту одержання ушкодження здоров'я від вибухонебезпечних предметів передбачає подання документів, які можуть бути отримані лише в межах кримінального провадження. При цьому подання вказаних документів постраждалою особою має низку організаційних і процесуальних перешкод, створюючи для неї додаткові складності, виклики та загрози.

Обґрунтовано, що існуюча процедура встановлення зв'язку інвалідності з пораненнями чи іншими ушкодженнями здоров'я, передбачена Порядком встановлення зв'язку інвалідності з пораненнями чи іншими ушкодженнями здоров'я, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 25 квітня 2018 р. №306, порушує

міжнародні принципи забезпечення прав осіб з інвалідністю, є дискримінаційною та обмежує доступ особи до отримання відповідного правового статусу особи з інвалідністю внаслідок війни.

Проаналізовано два можливих варіанти удосконалення цієї процедури: (1) шляхом внесення змін до КПК України, які б надали державним органам право отримувати висновки медичних експертів та витяги з ЄРДР у випадках встановлення статусу особи з інвалідністю внаслідок війни, та (2) шляхом внесення змін до Порядку та інших актів законодавства, не пов'язаних із КПК України. Зроблено висновок про доцільність обрання другого з цих підходів, який передбачає відокремлення процедури встановлення зв'язку інвалідності з пораненнями чи іншими ушкодженнями здоров'я від кримінального провадження.

Ключові слова: інвалідність, кримінальне провадження, інвалідність внаслідок війни, потерпілий, соціальне забезпечення, особа з інвалідністю, правові гарантії, встановлення інвалідності, судово-медична експертиза.

Lapkin A. V.

Establishment of Disability as a Result of War: Problems of Connection with Criminal Proceedings

The article examines the problems of establishing disability as a result of war faced by the civilian population of Ukraine. The relevance of this topic is due to a significant increase in the number of persons affected by hostilities in Ukraine, including persons with disabilities.

The purpose of the article is to assess the feasibility of maintaining the link between the procedure for establishing disability as a result of war and criminal proceedings and to develop practically oriented proposals aimed at improving this procedure.

It is established that initiating the establishment of the fact of injury caused by explosive devices requires submission of documents which can be obtained only within criminal proceedings. At the same time, the submission of these documents by an injured person has a number of organizational and procedural obstacles, creating additional difficulties, challenges and threats for him/her.

It is substantiated that the existing procedure for establishing the link between disability and injuries or other health damage provided for in the Procedure for establishing the link between disability and injuries or other health damage approved by the Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine No. 306 of April 25, 2018, violates the international principles of ensuring the rights of persons with disabilities, is discriminatory and restricts a person's access to obtaining the appropriate legal status of a person with a disability resulting from war.

The author analyzes two possible options for improving this procedure: (1) by amending the CPC of Ukraine to entitle state authorities to receive medical expert opinions and extracts from the URPTI in cases of establishing the status of a person with a disability as a result of war; and (2) by amending the Procedure and other legislative acts not related to the CPC of Ukraine. The author concludes that it is advisable to choose the second of these approaches, which involves separation of the procedure for establishing the connection between disability and injuries or other health damage from criminal proceedings.

Keywords: disability, criminal proceedings, disability as a result of war, victim, social security, person with disability, legal guarantees, establishment of disability, forensic medical examination.

Стаття надійшла до редакції: 6.06.2025 р.

Прийнята до друку: 20.06.2025 р.